

Jolanta Jaworska

Dziedzictwo romantyczne w literaturze polskiej lat 1870-1918

Biuletyn Polonistyczny 28/1-2 (95-96), 275-280

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

"DZIEDZICTWO ROMANTYCZNE W LITERATURZE POLSKIEJ
LAT 1870-1918"

Konferencja została zorganizowana 8-10 grudnia 1983 przez Zakład Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski IFP Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Pomyślano ją jako zakończenie jednego z etapów prowadzonych w Zakładzie badań nad funkcjonowaniem tradycji romantycznej w literaturze drugiej połowy XIX wieku, miała jednak charakter ogólnopolski, gdyż brali w niej udział badacze z wielu ośrodków polonistycznych w kraju.

Obrady otworzyła E. Ł o c h (UMCS) podkreślając, iż mimo istnienia opracowań dotyczących wybranych problemów, sporo zostało jeszcze do przebadania, jeśli chodzi o funkcjonowanie romantyzmu w strukturze tekstów literackich pozytywistycznych i młodopolskich.

M. G r z ę d z i e l s k a (UMCS) mówiła o wątpliwościach, jakie budzi termin "polski parnas" ("Polski parnasyjczyk wobec modernizmu"), dowodząc, że twórczość żadnego z rodzimych parnasistów nie da się podporządkować francuskiemu rozumieniu tego terminu. Uważany za reprezentanta tej grupy Felicjan Faleński również nie mieścił się wśród tych twórców. Jego konflikt z pozytywizmem opierał się na pewnych tematycznych analogiach z poetami "Parnasu", podobnie rzecz miała się i u A. Aeyka. Natomiast późniejsza twórczość Faleńskiego - zdaniem referentki - pokazuje pesymizm zbliżony do modernistycznego i wobec niego prekursorski. Zawsze jednak u Faleńskiego dominuje religijność i dość szczególne spekulacje filozoficzne, starające się godzić filozofię Schopenhauera z chrześcijaństwem.

M. J a n k o w i a k (WSP Bydgoszcz) w referacie "Ironia romantyczna w dramatach Wyspiańskiego" przedstawił funkcjonowa-

nie ironii w utworach poety, stwierdzając, iż stanowiła ona główny element jego poetyki. Mówiąc o bogatej skali znaczeniowej ironii referent zwrócił uwagę na jej odmiany, klasyczną i romantyczną. Zajął się również wieloznacznością pojęcia ironii, problem ten ilustrując zaprezentowaniem funkcji ironii w dziełach pisarzy młodopolskich, szczególnie u Wyspiańskiego (posługującego się ironią w sposób mistrzowski), u którego ulegała ona swoistej modernizacji. Opierając się głównie na analizie "Weseła" i "Wyzwolenia" referent ukazał wieloaspektowość ironii romantycznej w tych dramatach.

M. W o Ź n i a k i e w i c z - D z i a d o s z (UMCS) w referacie "Dziewiętnastowieczna powieść polityczna w poszukiwaniu formy. Model dyskursywny" ukazała dzieje poszukiwań formy powieściowej, opozycyjnej do struktury tradycyjnej, tj. fabularnej o założeniach dialogowych. Następnie przedstawiła swój pogląd na pojmowanie dialogowości w oparciu o wzór Bachtinowski, pojęcie dialogiki jako nauki, stanowiącej podstawy wielu gałęzi wiedzy. Zdaniem referentki, analizy dokonywane w kategoriach dialogiki budzą refleksje na temat nadmiernej ekspansji teorii dialogiki jako metody badań literackich. W dalszych rozważaniach autorka wskazała na "Niektóre pisma bezimiennej autorki..." Narcyzy Żmichowskiej jako na wypowiedź wielopodmiotową i wielotematyczną, osadzoną głęboko w poetyce romantyzmu, ukazującą przewartościowanie w obrębie gatunku powieściowego, zmierzającego i zbliżającego się do układu komunikacyjnego.

S. F r y b e s (UW) omówił "Funkcję tradycji romantycznej w literaturze drugiej połowy XIX wieku" głównie na przykładzie tekstów krytycznych W. Spasowicza oraz utworów literackich Orzeszkowej i Prusa ukazując rolę, jaką odegrał romantyzm w kształtowaniu postaw ideowych i strukturalnych modelu powieści

realistycznej. Zjawisko to tym bardziej godne jest uwagi w okresie pozytywizmu, bowiem stosunek do romantyzmu w ówczesnych polemikach literackich opierał się na ambiwalentnych postawach krytycznych w aurze niesłabnących ataków na idee romantyzmu.

W. W ó j c i k (WSP Szczecin) zajął się "Romantycznym portretem Piłsudskiego". Referent przypomniał literackie legendy Piłsudskiego tworzone przez młodopolskich pisarzy i poetów: Daniłowskiego, Żeromskiego, Sieroszewskiego, Orkana, B. Zahorskiego, J. Mączkę, E. Słońskiego. W ich utworach Komendant ukazany był jako bojownik i ofiarnik, bohater wskrzeszający ethos rycerza; na tym obrazie zaważył w dużej mierze wpływ tradycji powstania styczniowego. Również w okresie międzywojennym modelowano postać Piłsudskiego na sposób romantyczny. Także S. Pigoń zajmował się tą problematyką, widząc np. pewne powinowactwa duchowe między Mickiewiczem a Piłsudskim, obu zaliczając do typu ludzi "szalonych", opętanych sprawą Polski i polskości.

Cz. D u t k a (WSP Zielona Góra) w referacie "Romantyzm jako poetyka: kordianizm, Brzozowski, Żeromski, Strug i inni" podstawą swoich rozważań uczynił "Kordiana" Słowackiego jako utwór reprezentatywny dla romantycznej wizji dziejów narodu polskiego i sytuacji politycznej Polski. Ślady "schematu kordianowskiego" dostrzegł autor w twórczości Żeromskiego, w bohaterach utworów Berenta i Tetmajera. Podkreślił także romantyczny rodowód postaci artysty - czołowego bohatera literatury okresu Młodej Polski. Równocześnie autor referatu wskazał na przetworzenia tego schematu widoczne w twórczości tych pisarzy i w myśli Stanisława Brzozowskiego ("Legenda Młodej Polski").

I. S i k o r a (WSP Szczecin) w wystąpieniu "O młodopolskiej wersji romantycznego indywidualizmu" zajął się zagadnieniem romantycznej inspiracji w modernistycznej poezji i mani-

festach literackich. Romantyzm był - jak stwierdził autor - tradycją dodatnio waloryzowaną. Odwołał się przy tym do sądów krytycznoliterackich Matuszewskiego, Feldmana, Brzozowskiego, Krzyżanowskiego, Sandlera. Brzozowski rozumiał romantyzm w sposób historyczny, wskazywał na specyfikę romantyzmu emigracyjnego. Wyka z kolei postawił tezę o antytetycznym procesie rozwoju polskiej literatury. Sikora zajął się szczególnie sądem Sandlera, który twierdził, że Młoda Polska odwołując się do założeń filozoficznych i estetycznych romantyzmu sięgała głównie po jego modele ogólnoeuropejskie. Referent przedstawił też elitarność indywidualizmu romantycznego i sposoby jego realizacji poprzez "ja autorskie". Następnie postawił pytanie: do której wersji indywidualizmu romantycznego odwoływał się modernizm i jakie są echa romantyzmu w poezji Młodej Polski? Wyodrębnił sprawy opozycji jednostki i zbiorowości oraz stwarzania własnego świata wartości. W zakończeniu sformułował wnioski następujące: recepcja tradycji romantycznej w okresie Młodej Polski miała charakter wybiórczy i sprowadzała się do przejmowania elementów wzoru europejskiego; z romantycznego wzorca indywidualizmu Młoda Polska chłoneła jego składniki uniwersalne, pomijając jego polskie "uspołecznienie".

K. S t ę p n i k (UMCS) w referacie "Brzozowski - romantyzm - wizja formy" poddał analizie "Idee", "Głosy wśród nocy" oraz "Sam wśród ludzi" Brzozowskiego. Dzieła te, powstałe w ostatniej fazie twórczości pisarza, podejmują problemy romantyzmu. Sposób widzenia tej epoki i towarzyszącą jej wizję formy (rozumianej m.in. jako kategoria historiozoficzna, rys psychiki zbiorowej) stanowiły przedmiot rozważań autora.

J. S z c z e c i ń s k a (UŁ) w referacie "Dziedzictwo romantyczne w poezji zamieszczanej na łamach nielegalnej prasy

socjalistycznej w latach 1879-1918" omówiła poezję ukazującą się na łamach nielegalnej prasy socjalistycznej i jej związki z tradycją romantyczną, stwierdziła, iż w utworach tych widoczne są nawiązania do twórczości Słowackiego i Mickiewicza (słownictwo, motyw śmierci, motyw walki o wyzwolenie) oraz odwołania do pomniejszych poetów romantycznych (Goszczyński, Garczyński, Romanowski i in.).

B. T w a r d o c h l e b (WSP Szczecin) w wystąpieniu pt. "Powieść tendencyjna Michała Bałuckiego jako pieśń Tyrteusza" omówił pozytywistyczną powieść-traktat Bałuckiego "O kawał ziemi", realizującą tradycję mitu Tyrteusza. Mit Tyrteja pojawiał się w literaturze polskiej w traktatach, poematach, pieśniach i piosenkach, w ujęciu dramatu jako oczekiwanie na przywódcę. Autor badając strukturę utworu Bałuckiego starał się wykryć, jakie pełnił on funkcje oraz ukazać relacje nadawczo-odbiorcze powieści, odbiegające od tych, które występują w utworach tzw. wysokiego obiegu. Rozważania miały na celu udowodnienie, iż powieść "O kawał ziemi" stanowi kontynuację założeń ideologicznych ugrupowania "Czerwonych" z 1863 r. Skonstatował również, że da się powieść tę interpretować jako (zapowiadaną, a nie napisaną) drugą część "Przebudzonych". Program pozytywistyczny Bałuckiego nie jest więc koncepcją obronną, mającą uchronić jedynie egzystencję narodu w warunkach ucisku, jest programem ofensywnym - to główna teza postawiona przez autora.

J. S z c z e ś n i a k (UMCS) w referacie "Mickiewicz a historie fikcyjne Bolesława Prusa" ukazała literackie związki i oddziaływania "Historii przyszłości" Mickiewicza i nowel fantastycznych Prusa. Referentka postawiła pytanie: czy w badanych utworach Prusa można mówić o literackiej realizacji motywu i inspiracyjnych oddziaływań "Historii przyszłości", czy też tyl-

ko o daleko idących analogiach i podobieństwach? Według autorki, polska fantastyka naukowa, podobnie jak w przypadku "Historii przyszłości" Mickiewicza, miała szansę rozwinięcia się pod piórem Prusa. W nowelach "Zemsta" oraz "Wojna i praca" pisarz nakreślił romantyczny model państwa polskiego. Autorka wyjaśniła motywy potraktowania przez Prusa faktów historycznych w utworach w konwencji fantastyki oraz badała motywy działania, które zdecydowały o doborze tematyki i wytyczyły układ sytuacji wyjściowej. Dwie wersje Mickiewiczowskiej "Historii przyszłości" oraz utwory Prusa godne są uwagi jako pierwsze próby nowego gatunku literackiego. W badanych przez autorkę tekstach odnaleźć można nowoczesne łączenie ze sobą w jednym utworze różnych struktur gatunkowych.

A. K a l i n o w s k a (UMCS) w referacie "Gomulicki a romantyzm" zwróciła uwagę na związki między poezją Gomulickiego a koncepcjami teoretycznoliterackimi Mickiewicza. Dotyczą one trzech grup zagadnień dominujących w literaturze romantycznej: narodu, religii i kultury ludowej. W referacie zwrócono również uwagę na metaforykę i stylistykę romantyczną funkcjonującą w poezji i prozie Gomulickiego. Referentka wyodrębniła w partiach analitycznych tekstu motywy obrazowe, aluzje, topikę, niedopowiedzenia, symbolikę religijną i patriotyczną oraz nawiązania do kultury ludowej, posiadające w swej strukturze rodowód romantyczny.

Dyskusja koncentrowała się wokół zagadnień: romantyzm a realizm w literaturze postyczniowej, indywidualizm romantyczny i jego różne wersje przekazu, twórczość powieściowa Bałuckiego, kierunki funkcjonowania romantyzmu w literaturze młodopolskiej, aktualny stan badań nad ironią romantyczną.

Jolanta Jaworska